

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Л. В. Новакова, Н. О. Давибіда

*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

Вступ. У цій статті йдеться про особливості роботи зі школярами, які мають особливі освітні потреби.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати особливості пізнавального процесу молодших школярів у закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Основна частина. Педагогічна робота зі школярами, які мають особливі освітні потреби, спрямована передусім на максимальний розвиток загальних соціально-адаптаційних навичок, навичок самообслуговування, вміння спілкуватися та адекватно проявляти соціальну поведінку, практичну підготовку до життя у суспільстві. В учнів із затримкою психічного розвитку, на відміну від розумової відсталості, наявні порушення у структурі так званих «передумов інтелекту». Ці порушення охоплюють працездатність, пізнавальну активність, емоційно-вольові компоненти діяльності, увагу, пам'ять, сприйняття. Водночас «власний інтелект» (різні форми мисленнєвої діяльності, зокрема словесно-логічне мислення) виявляє високий потенціал для розвитку, що можна реалізувати через адекватну та своєчасну корекційну допомогу. В дітей з розладами аутичного спектра найширший спектр відхилень, наприклад порушення спілкування в них має первинний характер, у всіх погано розвинена мова, як рецептивна (мовлення), так і експресивна. Абстрактне мислення відстає у розвитку, діти розуміють лише прості односторонні вказівки, вони відірвані від реальності та мають слабкий, неповний і викривлений зв'язок з оточенням. Школярам з особливими освітніми потребами необхідно надавати додатковий час для вивчення конкретних навичок. Усі учні із затримкою психічного розвитку повинні бути під медичним наглядом, зокрема педіатра та психіатра. Учителю повинен систематично аналізувати результати спостережень лікарів і враховувати їх при організації навчально-виховного процесу. Дуже важливим аспектом у роботі з такими дітьми є забезпечення обережності педагогічного процесу, щоб уникнути надмірного навантаження вже вразливої нервової системи.

Висновки. Останнім часом зростає увага до вивчення та корекції різноманітних психічних розладів у дітей. Літературних джерел, включаючи рекомендації щодо розумової відсталості, порушень навчання і виховання, а також стосовно асоційованих проблем у поведінці та спілкуванні, є вже велика кількість. Однак багато питань вивчено недостатньо.

Ключові слова: особливі освітні потреби; аутизм; педагогічний процес.

FEATURES OF THE COGNITIVE PROCESS OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN EDUCATION INSTITUTIONS WITH INCLUSIVE FORM OF EDUCATION

L. V. Novakova, N. O. Davybida

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

Introduction. This article talks about the peculiarities of working with students who have special educational needs.

The aim of the study – theoretical substantiation of the peculiarities of the cognitive process of junior high school students in educational institutions with an inclusive form of education.

The main part. Pedagogical work with students who have special educational needs is aimed, first of all, at the maximum development of general social adaptation skills, practical preparation for life in society, self-service skills, the ability to communicate and adequately demonstrate social behavior. For students with mental retardation, in contrast to mental retardation, the presence of violations in the structure of the so-called "prerequisites of intelligence" is noted. These disorders include working capacity, cognitive activity, emotional and volitional components of activity, attention, memory, and perception. At the same time, "own intelligence" (various forms of mental activity, in particular, verbal-logical thinking) reveals a high potential for

development, which can be realized through adequate and timely corrective assistance. Children with autism spectrum disorders have the widest range of abnormalities, for example, communication disorders in such children are of a primary nature, all of them poorly develop both receptive (speech) and expressive language. Abstract thinking lags behind in development, they understand only simple unambiguous instructions. They are detached from reality and have a weak, incomplete and distorted connection with the environment. A very important aspect in working with such children is to ensure caution in the pedagogical process in order to avoid excessive load on the already vulnerable nervous system.

Conclusions. Recently, increasing attention has been paid to the problem of studying and correcting various mental disorders in children. The literature, including recommendations for mental retardation, learning and parenting disabilities, and associated behavioral and communication problems, has become substantial. However, many issues remain insufficiently studied

Key words: special educational needs; autism; pedagogical process.

Вступ. На сучасному етапі розвитку теорії і практики психології, нейропсихології, спеціальної педагогіки та спеціальної психології більше уваги приділяють глибокому дослідженню різних аспектів психічного розвитку дітей, що має велике науково-практичне значення. Зростає кількість дітей з відхиленнями у розвитку, включаючи тих, у кого спостерігають часткове або комплексне відставання [1]. Це вимагає спостереження за дітьми не лише до, а й під час процесу їх навчання та виховання, розробки мікропрограм корекційного впливу для кожного конкретного випадку.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати особливості пізнавального процесу молодших школярів у закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Основна частина. Розглянемо особливості роботи зі школярами, які мають особливі освітні потреби. Розумово відсталі діти мають знижену здатність до узагальнень у процесі виконання інтелектуальних завдань. Педагогічна робота із цією категорією дітей спрямована передусім на максимальний розвиток загальних соціально-адаптаційних навичок, навичок самообслуговування, вміння спілкуватися та адекватно проявляти соціальну поведінку, практичну підготовку до життя у суспільстві [2].

В учнів із затримкою психічного розвитку, на відміну від розумової відсталості, наявні порушення у структурі так званих «передумов інтелекту». Ці порушення охоплюють працездатність, пізнавальну активність, емоційно-вольові компоненти діяльності, увагу, пам'ять, сприйняття. Водночас «власний інтелект» (різні форми мисленнєвої діяльності, зокрема словесно-логічне мислення) виявляє високий потенціал для розвитку, що можна реалізувати через адекватну та своєчасну корекційну допомогу [3].

У дітей з розладами аутичного спектра найширший спектр відхилень, наприклад порушення спілку-

вання в них має первинний характер, у всіх погано розвивається мова, як рецептивна (мовлення), так і експресивна [4]. Абстрактне мислення відстає у розвитку, діти розуміють лише прості однозначні вказівки, вони відірвані від реальності та мають слабкий, неповний і викривлений зв'язок з оточенням.

Школярам з особливими освітніми потребами необхідно надавати додатковий час для вивчення конкретних навичок. Усі учні із затримкою психічного розвитку повинні бути під медичним наглядом, зокрема педіатра та психіатра [5]. Учитель повинен систематично аналізувати результати спостережень лікарів і враховувати їх при організації навчально-виховного процесу.

Дуже важливим аспектом у роботі з такими дітьми є забезпечення обережності педагогічного процесу, щоб уникнути надмірного навантаження вже вразливої нервової системи [6].

Навчання школярів з різними порушеннями психофізичного розвитку характеризується такими особливостями, як:

- повільність у вивченні матеріалу;
- представлення інформації в простій формі;
- потреба у повтореннях;
- застосування глибокого індивідуального та диференційованого підходу;
- акцент на предметно-наочному і практичному викладі матеріалу;
- використання розвинених здібностей для подолання загальних недоліків та вад у сфері інтелекту;
- спеціальна організація навчальної діяльності, включаючи стимулювання інтересів та пізнавальних потреб, роль учителя як провідного фактора у процесі навчання (надання знань, організація спостережень, інструктаж, перевірка й оцінка) [7].

Незважаючи на різноманіття факторів, які призводять до відставання у психічному розвитку, ха-

рактарні риси цієї групи дітей включають такі спільні особливості, як: інтелектуальна недостатність, виражена у навчально-пізнавальній діяльності; інерція та повільність мислення; схильність до конкретизації; недорозвинене словесно-логічне мислення; порушення як імпресивної, так і експресивної мови, а також бідність мовного розвитку; нестійкість, підвищена неуважність, недостатня концентрація та швидка розсіюваність уваги; недостатня сформованість усіх видів сприймання (зорового, слухового, нюхового, шкірного тощо) і просторової орієнтації; порушення логічної, опосередкованої пам'яті; недорозвинення емоційно-вольової сфери, яке проявляється послабленням активності, зниженням ініціативи в інтелектуальній діяльності та неспроможністю керувати своєю поведінкою, а також емоційною незрілістю [8].

Лише завдяки кваліфікованій допомозі та спеціальній корекційній роботі можна усунути дефекти розвитку в дітей.

Корекційна робота охоплює всі аспекти навчальної діяльності зі школярами, які мають вади, і спрямована на розвиток різноманітних психічних процесів, таких, як сприйняття, пам'ять, мислення, мовлення, емоційно-вольова сфера тощо, а також на формування особистості в цілому [9].

Індивідуальні навчальні програми для школярів, які не можуть опанувати загальноосвітньої програми через ускладнений психофізичний розвиток, дисграфію, дислексію, акалькулію, розробляють на основі висновків психолого-медико-педагогічної консультації і рішення педагогічної ради закладу освіти з участю батьків дитини.

Останнім часом зростає увага до вивчення та корекції різноманітних психічних розладів у дітей. Літературних джерел, включаючи рекомендації щодо розумової відсталості, порушень навчання і виховання, а також стосовно асоційованих проблем у поведінці та спілкуванні, є вже велика кількість. Однак багато

питань вивчено недостатньо [10]. Тому давайте зупинимось на аналізі розладів аутичного спектра, при яких порушення спілкування визначають безліч характеристик поведінки дитини та відіграють ключову роль у формуванні порушень її психічного розвитку. В разі виникнення інших дефектів психічного розвитку порушення спілкування, навпаки, є вторинними і значно зменшуються або зникають під час корекції основних розладів, таких, як розумова відсталість, невротичні розлади, дефекти мови та слуху й інша патологія. Важливо відзначити, що корекція розладів аутичного спектра має своєрідний та досить складний характер [11].

Розлади аутичного спектра входять у структуру шизофренічного дефекту психіки і характеризуються найбільшою складністю та дисгармонійністю серед усіх аномалій розвитку, що спостерігають як у клінічній картині, так і в психологічній структурі порушень.

У 1912 р. фахівець Ейген Блейер ввів термін «аутизм» (від грец. *autos* – сам) для позначення особливого виду мислення, що регулюється емоційними потребами людини та залежить від реальної дійсності [12].

Походження аутизму може бути різним, включаючи конституційні особливості психіки (акцентуація характеру, психопатія), а також умови хронічної психічної травми (аутичний розвиток особистості). Також можливе грубе спотворення психічного розвитку при розладах аутичного спектра.

Висновки. Останнім часом зростає увага до вивчення та корекції різноманітних психічних розладів у дітей. Літературних джерел, включаючи рекомендації щодо розумової відсталості, порушень навчання і виховання, а також стосовно асоційованих проблем у поведінці та спілкуванні, є вже велика кількість. Однак багато питань вивчено недостатньо.

REFERENCES

1. Bohush, A.M. (2006). *Dity i sotsium: osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Children and society: peculiarities of socialization of children of preschool and primary school age]*. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
2. Romanchuk, O. (2008). *Nepovnospravna dytyna v simi ta v suspilstvi [A disabled child in the family and in society]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
3. Chervonna, T.Sh. (2009). *Korektsiini zaniattia z rozvytku psyhichnykh protsesiv u ditei 4-6 rokiv [Remedial classes on*

the development of mental processes in children 4-6 years old]. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Ivanova, I.B. (2000). *Sotsialno-psykholohichni problemy ditei-invalidiv [Social and psychological problems of disabled children]*. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

5. Bohush, A.M., Havrysh, N.V., & Saprykina, O.V. (2015). *Teoriia i metodyka rozvytku movlennia ditei rannoho viku [Theory and methods of speech development of young children]*. Kyiv: Vydavnychiy Dim «Slovo» [in Ukrainian].

6. Yatsenko, T. (2011). *Diahnastyka psykhychnoho rozvytku ditei doshkilnoho viku* [Diagnostics of mental development of preschool children]. Kremenchuk [in Ukrainian].
7. Skrypnyk, T. (2019). *Dity z autyzmom v inkluzii. Stsenarii uspihu: monohrafiia* [Children with autism in inclusion. Success scenarios: a monograph]. Kyiv: Kyiv. univers. im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
8. Kolupaieva, A.A. (2006). Do problemy poniatino-terminolohichnykh vyznachen u suchasnykh spetsialnykh pedahohitsi [To the problem of conceptual and terminological definitions in modern special pedagogy]. *Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnykh shkoli: Nauk.-metod. zb. Vypusk 8 – Didactic and socio-psychological aspects of correctional work in special schools: Scientific method. coll. Issue 8*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Tarasun, V., & Khvorova, H. (2004). Kontseptsiiia rozvytku, navchannia i sotsializatsii ditei z autyzmom [The concept of development, education and socialization of children with autism]. *Navch. posib. dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv – Education manual for higher educational institutions*. Kyiv: Nauk. svit [in Ukrainian].
10. Lazarenko, T. (2002). Psykholohichna adaptatsiia do protsesu navchannia ditei 6-8 rokiv iz zatrymkoiu psykhychnoho rozvytku [Psychological adaptation to the learning process of children 6-8 years old with mental retardation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Lozova, V.I. (1990). Piznavalna aktyvnist shkoliariv [Cognitive activist of schoolchildren]. *Kharkiv* [in Ukrainian].
12. Skrypnyk, T. (2010). Fenomenolohiia autyzmu [Phenomenology of autism]ю Kyiv: Vydavnytstvo «Feniks» [in Ukrainian].

Отримано 06.02.2024